

“Zur Abkurtzung unnötiger Processualweitlaufigkeiten”

Een bijdrage over de geschiedenis van het Hof van Appel te Thorn 1718-1795

A.M.J.A. Berkvens

Inleiding

Het thans in de Nederlandse provincie Limburg gelegen voormalige keizerlijke vrije rijksstift Thorn zag zijn zelfstandigheid in de zeventiende eeuw door de Zuidelijke Nederlanden en nadien – tijdens de Spaanse Successieoorlog -- door de Staten-Generaal der Verenigde Nederlanden betwist.¹ Door ingrijpen van Keizer Karel VI kwam in 1718 aan de onzekere staatsrechtelijke positie van het stift Thorn een einde. Bij keizerlijk diploma van 8 april 1718 verklaarde hij dat Thorn “ein einuraltes immediat standt des Reiches seije, und nach ausweis deren alten undt newen reichsmatriculen als den Niederrheinisch Westfälischen Craijts einverleibten mitstandt zu den Reichs und Cräyts prästandis jeder zeit und byß zu diesem stundt ihre quotam beijgetragen hatt, nicht weniger von denen in der regierung auf ein ander gefolgtten Römischen Kayseren auf die gehaltene Reiches Thäge berufen ist.”

Als uitvloeisel van de aldus ondubbelzinnig vastgestelde rijksonmiddellijkheid, verbood hij de ingezetenen van Thorn nog langer bij het hoofdgerecht van het inmiddels tot Staats Opper-Gelre behorende Echt hoger beroep aan te tekenen van vonnissen van de schepenbank van Thorn. In voorkomende gevallen zou men zich mogen wenden tot de kanselarij van de abdis van Thorn en vervolgens tot de hoogste rijksgerechten, te weten het Rijkskamergerecht te Wetzlar of de Rijkshofraad te Wenen. Indien appel op de hogere rijksgerechten op grond van het “Jüngste Reichsabschied” van 17 mei 1654 niet mogelijk was, zou aan degene die zich door een vonnis van de Thornse kanselarij gegriefd voelde op zijn verzoek het *beneficium transmissionis actorum* worden toegestaan.²

---

¹ Cfr. P.L. Nève, *Het Rijkskamergerecht en de Nederlanden*, Assen 1972 (Maaslandse Monografieën 14), blz. 482-494

² Diploma van 8 april 1718, zie: A.M.J.A. Berkvens, Bronnen betreffende het Hof van Appel te Thorn 1718-1795, in: A.M.J.A. Berkvens en Th. J. van Rensch (red.), *Wordt voor Recht gehalten. Opstellen ter gelegenheid van vijftienvintig jaar Werkgroep Limburgse Rechtsgeschiedenis*, Maastricht 2005 (Werken LGOG nr. 19), blz. 241-260, t.a.p. blz. 241; het Jüngste Reichsabschied (JRA) is de schriftelijke neerslag van de besluiten van de Rijksdag die in 1653/1654 te Regensburg bijeenkwam om constitutionele

Deze keizerlijke beschikking werd op donderdag 15 september 1718 door de syndicus van de stad Aken, Dr. Gregorius Moll³, in opdracht van abdis Francisca Christina van Pfalz-Sulzbach⁴ aan het hooggrafelijk kapittel van Thorn medegedeeld. De syndicus legde bij deze gelegenheid namens de abdis een viertal voorstellen voor om het hoger beroep nader vorm te geven. Deze voorstellen betroffen de wijze van publicatie van het keizerlijke diploma, de uitbreiding van de kanselarij van de abdis met drie tot vijf appelcommissarissen, de hoogte van hun dagvergoeding, alsmede die van de secretaris, en de vaststelling van de schrifturen die in het kader van het hoger beroep door partijen zouden mogen worden ingediend.⁵

Op vrijdag 16 september ging het kapittel akkoord met het aanzoeken van vijf appelcommissarissen. Enkel de “*allergelebrteste und best renommirte Rechtsverständige*” kwamen voor benoeming in aanmerking. Zij zouden zowel door de abdis als door het kapittel beëdigd moeten worden.⁶ Op maandag 19 september aanvaardde het kapittel het door Dr. Moll voorgestelde afkondigingsformulier voor het keizerlijke diploma en werd tevens het concept van het eedsformulier voor de appelcommissarissen vastgesteld.⁷ Op dezelfde dag nog legde de “*stattaachischer syndicus*” Dr. Moll ten overstaan van de kanunniken Weisenburg en Klöcker als eerste de eed af van “*Thornischer Appellations Rath und Commissarius*”.⁸ Op vrijdag 2 december 1718 werd het appelcollege gecompleteerd, toen de hofraad Cramer, de ambtverwalter Busch, de licentiaat Bormans en Doctor Susters ten overstaan van abdis en twee kanunniken de eed aflegden.

In deze bijdrage wil ik trachten de geschiedenis van deze beroepsinstantie te schetsen.

---

kwesties voortvloeiend uit de Westfaalse verdragen van 1648 nader te regelen. Zie HRG, Bd. II, kol. 468-472; voor de tekst van het JRA zie: A. Buschmann, Kaiser und Reich, München 1984, S. 454-547; over de appellabele som en het *beneficium translationis actorum* zie hierna blz. 215.

³ Dr. Georg Moll (* 30 november 1663 te Burtscheid, † 8 juni 1729 te Aken), Dr. jur., raadsheer en referendaris in Keur-Paltische dienst, bekleedde diverse openbare functies te Aken. Hij was er o.a. rentmeester (1702) en syndicus vanaf 1709. Zie: H.F. Macco. Aachener Wappen und Genealogien, Aachen 1907-1908, Bd. 2, S. 1-5 (vriendelijke mededeling van D. Kottmann (Aken)).

⁴ Francisca Christina van Pfalz-Sulzbach was vorstin-abdis van Thorn en van Essen (1717-1776); zie over haar: U. Küppers-Braun, Frauen des hohen Adels im kaiserlich-freiweltlichen Damenstift Essen (1605-1803), Münster 1997 (Quellen und Studien. Veröffentlichungen des Instituts für kirchengeschichtliche Forschung des Bistums Essen, Bd. 8), S. 152-164

⁵ RAL, Archieven Thorn (01.187B), inv.nr. 1620, Acta Capituli IX, fol. 29

⁶ RAL, Archieven Thorn (01.187B), inv.nr. 1620, Acta Capituli IX, fol. 29 verso

⁷ RAL, Archieven Thorn (01.187B), inv.nr. 1620, Acta Capituli IX, fol. 30; voor de tekst van het eedsformulier zie: A.M.J.A. Berkvens, Bronnen betreffende het Hof van Appel te Thorn 1718-1795, blz. 251.

⁸ RAL, Archieven Thorn (01.187B), inv.nr. 1620, Acta Capituli IX, fol. 30 verso vermeldt ten onrechte als datum 28 september; cfr. RAL, Archieven Thorn (01.187C), inv.nr. 18883, dorsale aantekening bij *Formula iuramenti der Appellations Rhäte*.

Het Thornse Hof van Appel in relatie tot naburige hoven

De oprichting van een appelcollege te Thorn diende een definitief einde te maken aan het hoger beroep in civiele zaken naar het in het Overkwartier van Gelre gelegen hoofdgerecht Echt, zoals in het keizerlijk diploma van 8 april 1718 expliciet was aangegeven.⁹ In de zeventiende eeuw had de rechtsgang van Thorn op Echt aanleiding gegeven tot grote moeilijkheden, omdat dit hoger beroep kon worden uitgelegd als een blijk van erkenning van de soevereiniteit van de Zuidelijke Nederlanden “à titre de Gueldre” over het land van Thorn.¹⁰ Dit beoogde doel werd echter niet onmiddellijk bereikt, aangezien de koning van Pruisen na het overlijden van de stadhouder-koning Willem III in 1702 in het bezit was geraakt van de heerlijkheid Montfort, waaronder het stadje Echt ressorteerde. Hoewel het land van Montfort krachtens het Barrièretractaat van 1715 als onderdeel van Staats Opper-Gelre aan de Republiek der Verenigde Nederlanden was toebedeeld en in het verdrag was bepaald, dat de Republiek geen aanspraak kon maken op rechtsmacht over Thorn¹¹, achtte koning Frederik Willem van Pruisen zich door de oprichting van het appelcollege te Thorn verkort in zijn jurisdictionele rechten als bezitter van de heerlijke rechten over het land van Montfort. Hij wendde zich in het voorjaar van 1719 tot de abdis, die op 1 april 1719 het kapittel van Thorn van de Pruisische bezwaren op de hoogte stelde. Het kapittel adviseerde bij monde van de kanunnik Klöcher advies in te winnen van Dr. Moll.¹² Deze adviseerde de kwestie voor te leggen aan de Rijkshofraad te Wenen.¹³ In april 1723 werd de kwestie door Pruisen op de spits gedreven, doordat het hoofdgerecht van Echt in een Thornse leenzaak mandaten van appel verleende. Dit noopte de abdis en syndicus Moll tot een uitvoerig bericht aan de Rijkshofraad, waarvan het kapittel op 20 april 1723 met instemming kennis nam.¹⁴ De abdis stelde het kapittel voor gebruik te maken van de omstandigheid dat Karel VI zowel keizer als hertog van Gelre was, om de kwestie eens en voor altijd te regelen. Zij nodigde het kapittel als medebelanghebbende uit daartoe de nodige financiële bijdragen te leveren. Deze interventie bewerkstelligde op 16 juni 1724 een voor de abdis gunstig decreet

⁹ Zie terzake van de beëindiging van de hoofdvaart van Thorn op Echt: RAL, Inventaris van het archief van de schepenbank Echt, Maastricht 1981, inv.nr. 65, alsmede de inleiding op de inventaris, blz. 20-21.

¹⁰ A.M.J.A. Berkvens, De kanunnik Joannes Stuben als auctor intellectualis van het “Rijks-Vorstendom” Thorn (1688-1721), in: A.M.J.A. Berkvens en Th. J. van Rensch(red.), Wordt voor Recht gehalten., blz. 191-210

¹¹ Barrièretractaat van Antwerpen, art. 18: Il est stipulé que les Estats Generaux ne pretendront pas d’ avoir acquis par la cession de la ville d’ Echt aucun droit de judicature ou d’ appel par rapport au Chapitre de Thoren, ou autres terres de l’ Empire, et il sera libre a. S.M.I. et C. de nommer l’endroit, qu’il conviendra pour ladite judicature ou appel.

¹² RAL, Archieven Thorn (01.187B), inv.nr. 1620 Acta Capituli IX, fol. 40 verso, sabbathi 1 aprilis 1719

¹³ RAL, Archieven Thorn (01.187B), inv.nr. 1620 Acta Capituli IX, fol. 42v, veneris 5 maii 1719

¹⁴ RAL, Archieven Thorn (01.187B), inv.nr. 1620 Acta Capituli IX, fol. 153v

van de Rijkshofraad, waarbij de koning van Pruisen werd aangezegd, de abdis niet langer in het haar in 1718 toegekende recht te storen.¹⁵ Frederik Willem legde dit decreet kennelijk naast zich neer: in 1725 werd tussen de Thornse hofraad Fabri en de Pruisische generaal Hompesch, gouverneur van Geldern, zonder veel resultaat onderhandeld over een accoord in deze zaak.¹⁶ Op 30 oktober 1725 liet hofraad Fabri aan het kapittel weten, dat de appelraden bevreesd waren uitspraak te doen in het appel dat de erfgenamen van baron Reuschenberg tegen baron de Fléron hadden ingesteld, aangezien zij van betrouwbare zijde hadden vernomen, dat Frederik Willem van Pruisen aan de gouverneur van Geldern opdracht had gegeven, indien zij aanstalten zouden maken om tot een uitspraak te komen, een of meer van hen in gijzeling te nemen. Het kapittel adviseerde in de zaak geen vonnis te wijzen, alvorens het geschil tussen de abdis en de koning in der minne zou zijn geschikt. Overigens sprak het kapittel er zijn verbazing over uit, dat een leenzaak in hoger beroep bij het Hof van Appel was aangebracht, en niet zoals voorheen rechtstreeks bij het Rijkskamergerecht of de Rijkshofraad.¹⁷ In 1727 weigerde het kapittel een bijdrage te leveren in de kosten die de abdis in 1724 had gemaakt “zu manutation der bereits ... acquirten jurisdiction”, buiten de “vorhero zu sollicitation undt expedition der appellations sach zu Wien undt des kayserlichen patents freywillig zugestandene ... gelder”.¹⁸

Het jurisdictiegeschil werd uiteindelijk pas in 1743 beëindigd, toen Frederik II van Pruisen in ruil voor een afkoopsom definitief afzag van zijn aanspraken op het *ius secundae instantiae* en de abdis en het kapittel toestond zich voortaan vrijelijk te bedienen van het “Appellations oder Revisions recht”, dat hen in 1718 door middel van het keizerlijk diploma reeds was toegekend.¹⁹ Mogelijk verklaart deze langdurige twist de betrekkelijk geringe aantal processen tussen 1723 en 1743.²⁰

Inrichting en bevoegdheid

Het Hof van Appel bestond uit vijf commissarissen of “Appellationsrathe”. Hoewel er aanvankelijk kennelijk tussen hen geen functioneel onderscheid bestond, kende het hof in ieder geval sedert 1727 een president, aangezien in dat jaar Johan Willem van

---

¹⁵ RAL, Archieven Thorn (01.187B), inv.nr. 1620 Acta Capituli IX, fol. 180v

¹⁶ RAL, Archieven Thorn (01.187B), inv.nr. 1620 Acta Capituli IX, fol. 196; 197

¹⁷ RAL, Archieven Thorn (01.187B), inv.nr. 1620 Acta Capituli IX, fol. 213

¹⁸ RAL, Archieven Thorn (01.187B), inv.nr. 1621 Acta Capituli X, fol. 23

¹⁹ RAL, Archieven Thorn (01.187C), inv.nr. 18884, akte d.d. 12 december 1743

²⁰ Zie tabel op blz. 221.

Kerckem tot Grathem in die functie werd benoemd.²¹ Daarnaast kende het Hof van Appel een secretaris. Voor de betekening van vonnissen maakte men gebruik van de diensten van de deurwaarder van het stift Thorn. Incidenteel is er verder nog sprake van een *bursarius*, die toezag op de inning van griffierechten en proceskosten.²²

De appelraad was bevoegd tot de herziening van vonnissen in eerste aanleg geweest door de hoofdbank van Thorn en de daarvan afhankende schepenbanken en sedert 1723 tevens van vonnissen in eerste aanleg geweest door het leenhof van de abdis, indien met de desbetreffende zaak een geldelijk belang gemoeid was, dat tenminste gelijk was aan de appellabele som, die bij het Jüngste Reichsabschied van 17 mei 1654 was vastgesteld op 400 rijksdaalders.²³ Van vonnissen van het Hof van Appel stond hoger beroep open op het Rijkskamergerecht te Wetzlar en de Rijkshofraad te Wenen. Daarnaast bestond de mogelijkheid herziening van vonnissen van het Hof van Appel te verkrijgen door gebruikmaking van het *beneficium translationis actorum*. Dit hield in, dat de gegriefde partij het recht had, indien de appellabele som niet werd gehaald, het proces te laten reviseren door een onpartijdige rechtsgeleerde of een onpartijdige juridische faculteit, tenzij de lokale privileges, vrijheden of statuten zich daartegen verzetten.²⁴ Op het einde van de achttiende eeuw werd daarnaast de mogelijkheid

---

²¹ Johan Willem van Kerckem tot Grathem werd op 27 januari 1727 tot president van het Hof van Appel, benoemd. Zie over hem: B. von Schwartzberg, Notities over de bezitters van het kasteel Groot-Buggenum te Grathem, in: Opera Omnia, Thorn 1990, blz. 181-222, t.a.p. blz. 200-212. In dit artikel wordt de nadruk gelegd op een aantal conflicten tussen van Kerckem en de abdis van Thorn, zonder dat melding wordt gemaakt van zijn activiteiten als voorzitter van het Hof van Appel. Hij werd in september 1761 opgevolgd door Carolus Fredericus von Ritz zu Etgendorf (president september 1761-mei 1767). Van Kerckem overleed op 10 september 1769. Voor de tekst van zijn benoemingsbrief zie: A.M.J.A. Berkvens, Bronnen betreffende het Hof van Appel te Thorn, blz. 254.

²² In de appelprocedure van de weduwe Bettinger tegen de stoelbroeders van het hoofdgerecht Thorn, diende in januari 1786 de *bursarius* van het Hof van Appel een vordering in tegen de stoelbroeders wegens achterstallige sportulen ((RAL, Archieven Thorn (01.187B), inv.nr. 2048, fol. 216v-217; hetzelfde geschiedde in 1788, toen de bursarius als sommant optrad tegen de weduwe Bettinger, wegens achterstallige betaling van griffierechten (ibidem, fol. 272)

²³ JRA § 112

²⁴ JRA § 113; in het gerechtsprotocol van het Hof van Appel kwamen tussen 1723 en 1794 geen gevallen voor, waarin op dit voorrecht een beroep werd gedaan. Dat was wel het geval in de afzettingsprocedure, die in 1790 door de ambtman Van der Schoor werd ingesteld tegen de Thornse notaris Dodé. Dodé bedong, dat hij zijn zaak rechtstreeks aan de abdis zou mogen voorleggen, dan wel dat hij gebruik zou mogen maken van het voorrecht van "Aktensendung". Toen de abdis daarin niet wilde toestemmen, appelleerde hij wegens rechtsweigeren op het Rijkskamergerecht. Zie: Martina Wiech, Prozessakten des Hauptstaatsarchivs Düsseldorf im Rijksarchief Limburg in Maastricht (Bestand 02.01), in: Veröffentlichungen der staatlichen Archive des Landes Nordrhein-Westfalen, Reihe A: Inventare staatlicher Archive. Das Hauptstaatsarchiv Düsseldorf und seine Bestände, Band 9, Reichskammergericht, Teil 10, Siegburg 2002, nr. 279. Zie ook J.J. Colson, Notaris Jan Mattijs Dodé 1765-1799, in: PSHAL 107/108 (1971/'72), blz. 155-210, blz. 179 e.v. Over "Aktensendung" zie: A. HRG, bd. 1, Berlin 1971, kol.84-87 (G. Buchda).

geopend revisie te verzoeken bij de abdis.²⁵ De Akense Schepenstoel bleef fungeren als tusseninstantie voor de herziening van vonnissen van schepenbanken van naburige vrije rijksheerlijkheden in geschillen waarin naast eigen ingezetenen ook Thornse ingezetenen betrokken waren.²⁶

In de periode 1718-1723 beschikte het Hof nog niet over een eigen instructie. Deze werd eerst in oktober 1723 vastgesteld. De instructie werd in 1766, 1770 en 1776 door de abdis Francisca Christina van Pfalz-Sulzbach aangevuld. Tijdens de regering van Maria Cunegonda van Saksen (1776-1795)²⁷ werden in het kader van de gerechtelijke hervorming te Thorn pogingen ondernomen om een nieuwe instructie en een taxeglement voor het Hof van Appel te ontwerpen.

Inrichting van 1718

Volgens het besluit van 15 september 1718 bestond het Hof van Appel uit vijf appel-commissarissen, die elkaar door coöptatie²⁸ zouden aanvullen. Deze appel-commissarissen ontvingen een dagvergoeding van vier pattacons “für reijszehrung und vacation”.²⁹ De secretaris had recht op twee pattacons “für jeden tag, da in lesung der acten und sonsten in administrirung der justitz man begriffen”. Deze vergoedingen dienden door partijen “zur halbscheidt” betaald te worden. De secretaris mocht voor het vervaardigen van de communicatoire decreten verder niets in rekening brengen. Partijen mochten “beij dem appellations gericht oder commissariën” elk drie

---

²⁵ Zie hierna blz. 234.

²⁶ Zie bijvoorbeeld de procedure van de present- en armenmeester J.G. Knops tegen Hendrick Lichtenberg. Op 19 september 1718 tekende de armenmeester namens het kapittel hoger beroep aan tegen een vonnis dat ten gunste van Hendrick op Lichtenberg was gewezen door de schepenbank van Kessenich wegens betaling van een erfrente van 10 guldens verschuldigd aan de armen van Thorn. In deze procedure trad de “stattaachischer sindicus” Dr. Moll namens het kapittel voor de Akense schepenstoel op. In deze procedure werden de Thornse armen in het ongelijk gesteld. Op 19 januari 1719 werden de proceskosten getaxeerd op 959 guldens en 10 ½ stuiver, waartoe de fabriek der Thornse armen moest worden aangesproken. (RAL, Archieven Thorn (01.187B), Acta Capituli IX, fol. 30, 31, 42, 43, 52, 54, 56, 58, 108, 116 en 121).

²⁷ Maria Cunegonda van Saksen was vorstin-abdis te Thorn van 1776 tot 1795 en te Essen van 1776 tot 1803; zie over haar U. Küppers-Braun, Frauen des hohen Adels im kaiserlich-freiweltlichen Damenstift Essen, S. 165-178; alsmede A.M.J.A. Berkvens, Het Nieuwe Landrecht van Thorn. Verlicht absolutisme en codificatie onder het bewind van de vorstin-abdis Maria Cunegonda van Saksen (1776-1794), in: E.C. Coppens (red.), Honoris Causa, Opstellen aangeboden aan prof. mr. O. Moorman van Kappen, Nijmegen 1999 (Rechtshistorische Reeks Gerard Noodt Instituut nr. 42, blz. 1-28

²⁸ “... gutgefunden vielmehr 5 als 3 appellations commissarien – deren einer leichtlich den zweyten zu sich ziehen können würde – zu constituiren”. (RAL, Archieven Thorn (01.187B), Acta Capituli IX, fol 29)

²⁹ Voor één dag zitting te Thorn werd tevens één dag voor de heenreis en één dag voor de terugreis vergoed. De hoogte van de vergoedingen was gebaseerd op de kosten die door het Hof van Gelre te Roermond in revisiezaken in rekening werden gebracht.

stukken indienen, “nemblich *libellum gravaminum, exceptionem, replicam, duplicam, sodann triplicam et quadruplicam*”.

*Instructie van 1723*³⁰

De instructie van 1723 telde, naast de preambule, zeven artikelen. De preambule refereerde aan het diploma van 8 april 1718 en de daarin vervatte bepaling, dat van vonnissen van de Thornse ondergerechten hoger beroep kon worden ingesteld bij de kanselarij van de abdis en vandaar op de hoogste rijksgerechten, indien tenminste was voldaan aan vereisten van het Jüngste Reichsabschied, terwijl in andere gevallen aan de gegriefde het *beneficium transmissiois actorum* diende te worden toegestaan. Artikel 1 bepaalde, dat iemand die zich door een vonnis van mejer en schepenen van Thorn, dan wel van stadhouder en leenmannen van Thorn benadeeld achtte, daartegen op twee manieren appel kon aantekenen, namelijk of wel “bij publicatie van vonnis op staenden voet *coram prothocollo*”, ofwel binnen tien dagen na publicatie van het vonnis ten overstaan van notaris en twee getuigen. In het laatste geval diende de appellant het appel aan de rechters van eerste instantie te laten betekenen, met het verzoek de procesakten en de besloten *rationes decidendi* over te leveren (art. 2). Daarnaast rustte op appellant de verplichting zijn appel te verheffen. Hij deed dat door binnen veertig dagen bij de secretaris van het Hof van Appel een libel van grieven in te dienen, alsmede schriftelijk bewijs, dat binnen tien dagen appel was aangetekend. Indien hij zulks verzuimde, dan werd het appel voor desert verklaard. Om zwaarwichtige redenen kon veertien dagen tot vier weken uitstel worden toegestaan (art. 3).

Het aldus tijdig geproduceerde libel van grieven diende vervolgens door de secretaris verzonden te worden aan de appelcommissarissen, die bij meerderheid van stemmen zich moesten uitspreken over het al dan niet “frivole” karakter van het aangetekende beroep.³¹ Indien zij van mening waren, dat het appel ontvankelijk was, dan verleenden zij de appellant het gevraagde mandement van appel, dat betekend diende te worden aan de onderrechter en aan de geappelleerde, die binnen veertien dagen van exceptiën moest dienen. De appellant diende, op straffe van desertverklaring van het appel, binnen vier weken na acceptatie van het appel zorg te dragen dat de akten van de vorige instantie in afschrift aan het Hof van Appel werden overgebracht, evenals de verzegelde *rationes decidendi*. Indien hij een attest van de secretaris van het gerecht van eerdere instantie kon overleggen, dat eventuele vertraging niet aan appellant te wijten was, kon hem uitstel worden verleend (art. 4).

³⁰ A.M.J.A. Berkvens, Bronnen betreffende het Hof van Appel te Thorn, blz. 243

³¹ Frivool appel: ongegrond of lichtvaardig ingesteld appel, cfr. M. van Hattum, H. Rooseboom, Glossarium van oude Nederlandse rechtstermen, Amsterdam 1977, blz. 127, s.v. frivool

Art. 5 heeft betrekking op de rechten van de geappelleerde. Ook deze kon wegens “kranckheijt ofte beletsel van sijnen advocaet” door middel van een memoriaal twee maal uitstel verzoeken van het dienen van exceptiën. Een derde uitstel kon slechts “uijt grote ende relevante redenen” worden toegestaan.

Volgens art. 6 moest de appelland op de excepties van de geappelleerde binnen veertien dagen reageren bij repliek, waarna de geappelleerde wederom een termijn had van veertien dagen voor zijn dupliek. Ook hier werd aan partijen op gelijke voet als in de artikelen 4 en 5 de mogelijkheid geboden om prorogatie³² te verzoeken. Bij niet tijdig dienen van repliek of dupliek, dan wel het niet of niet tijdig verzoeken van uitstel, werd aan de defaillant *ex officio* nog een termijn van veertien dagen vergund, alvorens tegen hem verstek werd verleend, waarna de zaak voor gesloten werd verklaard. Hiertegen was zonder tussenvonnis geen restitutie of relief mogelijk.

De procedure voorzag, behoudens speciale permissie, niet in de mogelijkheid van tripliek of quadrupliek. In beginsel was de zaak na het dienen van dupliek, die nog ter kennisname aan de appelland werd gestuurd, derhalve in staat van wijzen. De raadsheren dienden vervolgens te Thorn samen te komen ten einde het vonnis te bepalen: “Soo voorts de heeren appellations commissarissen ofte raeden op instantie van partien sich aen ons Hoff te samendoen, ende de saecken naer de justitie decideren, waernaer een ijder sig te reguleren heeft.” (art. 7)

*Aanvullende instructie van 1766*³³

Op 9 december 1766 werd artikel 7 van de verordening van 1723 gewijzigd, ten einde de voor partijen kostbare “localzusammenkunft” van het Hof van Appel zoveel mogelijk te beperken. In art. 1 van de aanvullende instructie werd bepaald, dat indien een van de procespartijen zonder voorweten en zonder nadrukkelijke instemming van de andere procespartij samenkomen van het Hof te Thorn verlangde, dat hij de daarmee gemoeide kosten alleen zou moeten dragen en dat hij van deze kosten, indien hij in het gelijk gesteld werd, niet méér op de wederpartij zou mogen verhalen dan deze anders wegens circulatie der stukken verschuldigd zou zijn geweest. Indien beide partijen met een lokale vergadering van het Hof instemden, dienden zij voorlopig elk de helft der kosten te dragen, waarna de “triumphant” zijn helft van de kosten op de “*cum expensis* succumbierende theil” zou mogen verhalen (art. 2). Ten slotte werd in de aanvullende instructie bepaald, dat de secretaris van het Hof van Appel na sluiting van

---

³² Prorogatie: hier niet in de meer gebruikelijke betekenis van het voorleggen van een geschil aan een hogere of andere rechter dan die, die in eerste aanleg bevoegd is, maar in de betekenis van uitstel of verlenging van een processuele termijn; cfr. M. van Hattum, H. Roosenboom, Glossarium van oude Nederlandse Rechtstermen, blz. 267, s.v. prorogatie en prorogeren.

³³ A.M.J.A. Berkvens, Bronnen betreffende het Hof van Appel te Thorn, blz. 246.

de zaak en inrotulatie der akten, het dossier aan de president diende te laten toekomen, die volgens een door hem te bepalen schema een der raadsheren als referent zou aanwijzen. Zodra de referent een conceptvonnis had opgesteld, diende het dossier langs de andere raadsheren te circuleren om uiteindelijk bij de president terug te keren. Besluitvorming vond plaats bij meerderheid van stemmen. Indien de stemmen staakten, gaf die van de president de doorslag. Na ondertekening van het vonnis door de president werd dit ter fine van publicatie aan de secretaris toegezonden. Bij de publicatie van de sententie dienden, naast beide partijen, de raadsheren aanwezig te zijn, die het dichtst bij Thorn woonden.

*Aanvullende instructie van 1770*³⁴

Aangezien president en appelcommissarissen niet te Thorn woonachtig waren – zij verbleven o.a. te Aken, Bedburg, Doenrade, Düsseldorf en Roermond – nam de secretaris een centrale plaats in binnen het Hof. Bij hem werden immers alle procesakten ingediend door de procureurs van partijen, waarna hij zorg droeg voor verzending naar president of commissarissen. Na ontvangst van het door president of commissaris genomen besluit, droeg hij zorg voor de communicatie aan partijen. Dit systeem leidde onvermijdelijk tot grote vertragingen in de procedure en tot talrijke klachten bij de abdis van Thorn.³⁵ Ter “abkurtzung unnötiger processualweitlaufigkeiten” verordende de abdis op 9 oktober 1770, dat de secretaris voortaan de voor de voortgang van de procedure nodige decreten *communicatoria simplicia* – zoals beschikkingen op verzoeken om prorogatie – zelfstandig zou mogen verstrekken. Indien er een beschikking gegeven diende te worden op meer gecompliceerde verzoeken, dan diende hij contact op te nemen met een in de directe omgeving woonachtige raadsheer. Deze diende te beoordelen of de aangelegenheid van dien aard was, dat hij daarover zelf zou kunnen beslissen, of dat het noodzakelijk was andere mederaden schriftelijk te consulteren. In het laatste geval diende hij de akten met zijn opinie per post aan een naburige raadsheer toe te zenden. Indien deze zich daarmee kon verenigen, diende hij het decreet aan de secretaris toe te zenden; indien hij het met de eerste raadsheer oneens was, diende hij een volgende raadsheer te consulteren, net zolang totdat er sprake was van meerderheid van stemmen. Indien geen meerderheid bereikt kon worden, dan gaf de stem van de president de doorslag.

---

³⁴ Nähere gnädigste verordnung wie fuhrohin beijer Thornischen Appellationsgericht die processus instruiert und decretiret werden solle, A.M.J.A. Berkvens, Bronnen betreffende het Hof van Appel te Thorn, blz. 247

³⁵ Zie hierna blz. 225 e.v.

*Aanvullende instructie van 1776*³⁶

Naar aanleiding van tijdens een procedure³⁷ gerezen problemen over de vraag of en hoe vaak de secretaris in het kader van de hem in 1770 toegekende bevoegdheid tot het verlenen van *decreta simpliciter communicatoria* uitstel zou mogen verlenen van fatale termijnen, trof de abdis op 22 januari 1776 nogmaals een aanvullende regeling. Deze hield in, dat de secretaris, die – omdat hij metterwoon te Thorn gevestigd was – werd geacht het beste met de omstandigheden bekend te zijn, het eerste en tweede uitstel van fatale termijnen mocht verlenen, telkens voor ten hoogste vier weken. Een derde of vierde uitstel kon slechts worden verleend met voorkennis en instemming van president en raden. Bij deze gelegenheid versterkte de abdis de positie van de secretaris van het Hof van Appel nog verder, door te bepalen, dat alle procesakten *sub poena reiectionis* via hem moesten worden ingediend: memorialen en geschriften die buiten de secretaris om rechtstreeks bij de president of bij een der raadsheren werden ingediend waren derhalve van rechtswege nietig. Wegens de aanhoudende klachten over de bovenmatige kosten voor partijen, stelde zij bovendien een verdere matiging van de tarieven in het vooruitzicht.

Procesvolume

Procesdossiers van het Hof van Appel zijn – aangezien de dossiers per post langs de raadsheren rouleerden en niet bij de secretaris terugkeerden³⁸ – niet overgeleverd. Wij beschikken slechts over twee rolregisters, die tezamen de periode 1723-1794 omvatten³⁹, alsmede een bundel correspondentie betreffende het Hof van Appel, afkomstig uit het zogenaamde abdissenarchief.⁴⁰

Op basis van de rolregisters is het mogelijk uitspraken te doen over het aantal processen, dat ten minste bij het Hof van Appel aanhangig is gemaakt en over het globale verloop van die procedures.⁴¹ De correspondentie uit het abdissenarchief

---

³⁶ A.M.J.A. Berkvens, Bronnen betreffende het Hof van Appel te Thorn, blz. 249

³⁷ Procedure van Wilm Hendrix contra Evert Verbeeck; zie hierna blz. 227.

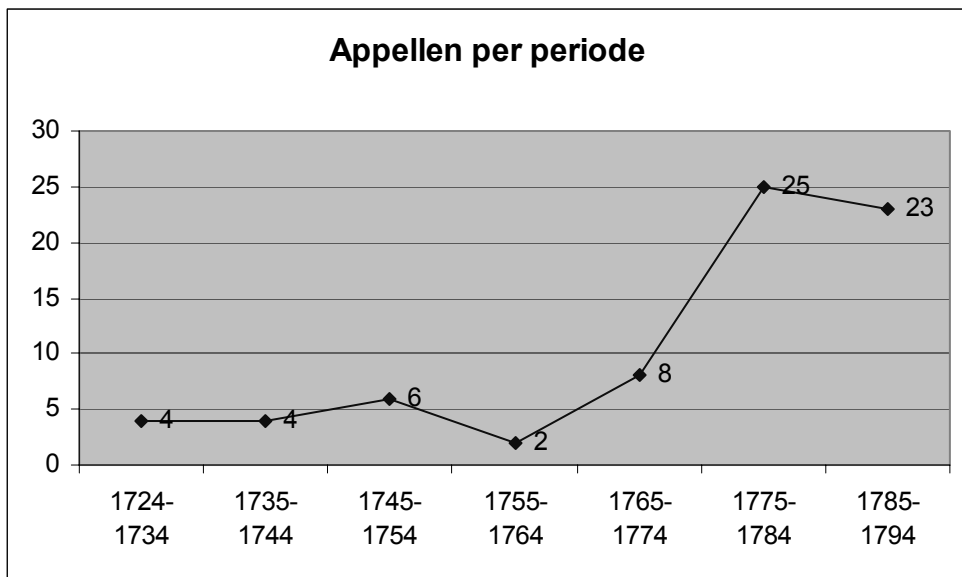
³⁸ RAL, Archieven Thorn (01.187C) bevat een ongedateerde “Note”, waarin het gebrek aan archiefvorming bij het Hof van Appel uitvoerig aan de orde komt. De nota stamt uit de kanselarij van de abdis en dateert vermoedelijk uit oktober 1787. Zie hierna blz. 232. Omdat de “den acten stock” na afloop van de procedure niet bij de secretaris terugkeerde, was teruggave van de akten aan procespartijen niet mogelijk.

³⁹ RAL, Archieven Thorn (01.187B), inv.nr. 2048, 2049

⁴⁰ RAL, Archieven Thorn (01.187C), inv.nr. 18883

⁴¹ Het is onduidelijk of het protocol wel altijd even regelmatig werd bijgehouden. Zo werd de appelprocedure van Joahannes Corbey tegen de raad en mejer Weiler, waarin in 1757 mandaat van appel werd verleend (RAL, Archieven Thorn (01.187C), inv.nr. 18840) niet vermeld.

verschafft informatie over een aantal procedures, waarbij de abdis het nodig oordeelde aanwijzingen te geven aan het Hof van Appel, dan wel in te grijpen in de rechtsgang. Hoewel het niet altijd even duidelijk is, of er sprake is van een zelfstandige procedure of van een nevenprocedure, lijkt het een aannemelijke schatting, dat tussen 1723 en 1794 tenminste 72 procedures bij het Hof van Appel aanhangig werden gemaakt. Voor de periode 1718-1723 beschikken we niet over rolregisters of procesdossiers. Wel maken de *Acta Capituli* maken voor deze periode melding van twee procedures.⁴²

Voordat in 1743 met de koning van Pruisen als jurisdictieheer van het land van Montfort een definitieve regeling was getroffen over de afkoop van de hoofdvaart op Echt, werd slechts sporadisch een beroep gedaan op het Hof van Appel. Tussen 1724 en 1741 betrof het slechts acht zaken. Tussen 1746 en 1761 werden eveneens acht zaken aanhangig gemaakt. Vanaf 1765 werd het Hof van Appel bijna jaarlijks door nieuwe appellanten benaderd, waarbij er vanaf 1775 sprake is van een relatief sterke

⁴² Op 23 december 1718 oordeelde het kapittel naar aanleiding van een door W. Schmitz ingediende akte van appel, dat er geen sprake was van gravamina, en dat het appel daarom niet kon worden aangenomen (appel W. Schmitz contra Johan Lehnen, RAL, Archieven Thorn, inv.nr. 1620, Acta Capituli IX, fol. 34v); op 26 maart 1720 achtte het Kapittel zich bezwaard door het vonnis door de schepenen van Grathem gewezen ten gunste van Peter Coelen, halfman van de hof tot Gerhaegen en besloot men daartegen appel aan te tekenen (RAL, Archieven Thorn, inv.nr. 1620, Acta Capituli IX, fol. 67).

toename van het aantal procedures. 1785 was met zeven nieuwe procedures een topjaar.

Tenminste 29 procedures namen hun aanvang tijdens het bewind van de abdis Francisca Christina van Pfalz-Sulzbach (1717-nov. 1776); de overige 43 dateren uit de regeringsperiode van Maria Cunegonda van Saksen (dec. 1776-1794).

Het merendeel betreft appelprocedures, daarnaast kwamen ook enkele zaken in eerste aanleg voor.⁴³

In drie procedures werd het appel voor desert verklaard.⁴⁴ In vier gevallen werd het hoger beroep door de appellant ingetrokken.⁴⁵ In drie gevallen werd het appel voor niet gefundeerd verklaard. Hiertegen werd in twee gevallen hoger beroep aangetekend bij het Rijkskamergerecht.⁴⁶ In één geval liet de appellant uiteindelijk verstek gaan.⁴⁷ In vier gevallen eindigde het appel in een accord.⁴⁸

Opvallend is de toenemende complexiteit van de procedures vanaf 1777, zoals blijkt uit de langere duur der processen, alsmede uit een groter aantal in het rolregister ingeschreven processuele handelingen per procedure en het groter aantal gevallen, waarin tegen beschikkingen van het Hof van Appel hoger beroep werd aangetekend bij het Rijkskamergerecht of de Rijkshofraad. Deze appellen werden echter niet in alle gevallen verheven of doorgezet.⁴⁹ Vanaf 1785 is er ook sprake van het indienen van revisieverzoeken bij de abdis.⁵⁰

---

⁴³ Arrestprocedure van Sijbert Mertens tegen J.H. Pönsen 1768-1770; zie hierna blz. 226.

⁴⁴ Johannes Corbey tegen raad en meyer de Borman 1767 (fol. 36v); Peter op den Heuvel tegen Joannes Corbey 1775 (fol. 62v-63); baron de la Marck tot Baexem tegen pastoor Engels te Grathem 1784 (fol. 163).

⁴⁵ Lambert van de Boel tegen n.n. 1775 (fol. 63); Willem Hendrix tegen Peter Souts 1780 (fol. 115); Lambert Koppen tegen Johannes Timmermans van Horn 1781 (fol. 118); Joannes Piels tegen de raad en advocaat van der Borch, substituut fiscaal q.q. geappelleerde 1791 (inv.nr. 2049, fol. 32)

⁴⁶ Catharina Verkennis tegen Peter Lapille 1784 (fol. 150v); Martinus en Henricus Meekels tegen het landgerecht van Thorn 1785 (fol. 204); notaris Dodé tegen hoofdgerecht Thorn 1785 (fol. 196v); in de twee laatste procedures werd appel aangetekend bij het Rijkskamergerecht.

⁴⁷ Weduwe Delapotry tegen Peter Theelen 1791 (inv.nr. 2049, fol. 13v)

⁴⁸ Jan Craenen c.s tegen Johan Verkissen 1757 (fol. 31); Sijbert Mertens tegen J.H. Pönsen 1770 (fol. 54v); advocaat van haelen tegen De Borman, pastoor te Baexem 1780 (fol. 115); raadsheer Frische tegen de weduwe Bettinger 1788 (267v)

⁴⁹ Vóór 1775 werd alleen in de procedure van de appellant Jean François Gillet tegen Maria van de Venne in 1768 appel aangetekend bij het Rijkskamergerecht (RAL, Archieven Thorn (01.187B), inv.nr. 2048, fol. 42); nadien werd geappelleerd op het Rijkskamergerecht in de procedure van Wilm Hendrix tegen Evert Verbeeck in 1777 (ibidem fol. 69); in de procedure van advocaat Van Haelen tegen raad en meijer de Borman in 1778 (fol. 84); in de procedure van Jaspas Moonen c.s tegen de raad en meijer De Borman en Wilm Hendrix in 1785 (fol. 226); op de Rijkshofraad in de procedure van de hofraad Frische tegen seigneur de Brialmont in 1782 (fol. 131) en opnieuw in 1785 (fol. 227v) en in 1787 (fol. 258); op het Rijkskamergerecht in de procedure van Joannes Corbey tegen de erfgenenamen van wijlen secretaris Driessen in 1783 (fol. 151); idem in de procedure van de heer Daniels, voogd tot Linnich, tegen Nicolaas van den Boel in 1783 (fol. 161); idem in de procedure van pastoor Hollen te Wesssem tegen de gemeente

Appelprocedure

Aan de hand van het gerechtsprotocol van het Hof van Appel kan men vaststellen hoe de procedure in de praktijk verliep.

Nadat de appellant *viva voce* dan wel per notariële akte appel had aangetekend, diende hij zijn appel ook te verheffen. Hij deed dat door middel van het indienen van een rekwest en het dienen van grieven.⁵¹ Alvorens de appellant het appel kon verheffen, werden er reeds stukken gewisseld tussen partijen en het Hof, aangezien de geappelleerde en de rechters *a quo* zich soms niet erg bereid toonden aan appellant kopie of inzage te geven van de stukken, die hij nodig had voor het opstellen van zijn *libellum gravaminum*.

Na kennisname van de grieven besloot het Hof de appellant in zijn verzoek ontvankelijk te verklaren, dan wel zijn verzoek af te wijzen. Bij de beoordeling van het rekwest diende het Hof erop te letten, dat het hoger beroep tijdig was ingesteld, en dat de zaak – gelet op het financiële belang (§ 112 JRA) – inderdaad voor beroep vatbaar was.

Was aan deze eisen voldaan, dan werd appellant een volledig appelproces toegestaan. In dat geval werd een mandaat van appel op naam van de abdis opgesteld en aan lagere rechter betekend. Krachtens dit mandaat werd het hoofdgerecht gelast de tenuitvoerlegging van het vonnis in eerste instantie op te schorten en de zaak in staat te laten, dan wel in staat te herstellen. Tevens dienden zij de akten der eerste instantie, alsmede de *rationes decidendi* in originali aan het Hof te doen toekomen.⁵² Het was de

---

van Grathem in 1783 (fol. 160) en opnieuw in 1785 (fol. 213; idem in de procedure van baron de la Marck tot Baexem tegen pastoor Engels te Grathem in 1784 (fol. 174); idem in de procedure van de weduwe Bettinger tegen het hoofdgerecht van Thorn in 1785 (fol. 194); idem in de procedure van Martinus en Hendrik Meekels tegen het landgerecht van Thorn in 1785 (fol. 205); en tenslotte in de procedure van notaris Dodé tegen het hoofdgerecht van Thorn in 1785 (fol. 197)

⁵⁰ Verzoeken tot revisie werden ingediend in de procedure van Jaspas Moonen tegen raad en mejer De Borman en Wilm Hendrix in 1786 (RAL, Archieven Thorn (01.187B), inv.nr. 2048, fol. 243); in de procedure van hofraad Frische tegen seigneur De Brialmont in 1787 (ibidem, fol. 257; idem in de procedure van heer Daniels, voogd van Linnich tegen Nicolaas van den Boel in 1785 (fol. 240); idem in de procedure van de weduwe Bettinger tegen het hoofdgerecht van Thorn in 1785 (fol. 207); idem in de verzoekschriftprocedure van hofraad Frische tegen de weduwe Bettinger in 1787 (fol. 259v).

⁵¹ 22da martii 1738, Wittib Soenen contra Johannem Engels: praesentirt *humillimum libellum gravaminum, petitque sibi plenarios appellationis processus decerni*. (RAL, Archieven Thorn (01.187B), inv.nr. 2048, fol. 27)

⁵² Processus in sachen wittiben Soenen wider Johannem Engels: Von Gottes Gnaden Wir Francisca Christina, etc.

Ehrsahme und Achtbahre, Liebe, Getrewe,

Demnach wittiben Soenen ab eine ihne zu wieder, dem Joanni Engels aber zum besten von euch unterm 14.ten januarii letsthin publicirter sententz zu hiesigen unserem appellations rath provocirt, undt darauff *plenarios appellationis processus* erhalten hatt, also befehlen wir euch hiemit gnädigst, daß die sache im vorigem staat lassen, oder darin herstellen, undt die ersteren instanz *acta cum rationibus decidendi in originalibus* einschicken sollet.

Thorn, hac 17ma aprilis 1738

taak van de appellant erop toe te zien, dat het gerecht *a quo* de akten daadwerkelijk overdroeg. Soms diende daartoe de tussenkomst van het Hof te worden ingeroepen.⁵³ Na ontvangst van het dossier werden de *redenen van beswaernisse* krachtens decreet van het Hof aan geappelleerde gecommuniceerd om daarop binnen 14 dagen te antwoorden of van exceptie te dienen.⁵⁴

De procedure werd dan vervolgd bij repliek⁵⁵ en dupliek.⁵⁶ Deze stukken werden schriftelijk bij het Hof ingediend en eveneens schriftelijk aan partijen gecommuniceerd. Enkel na verkregen permissie van het Hof kon van tripliek en quadrupliek worden gediend. Na het wisselen van de stukken werd een dag bepaald voor het inventariseren en inrotuleren der akten. Hierna dienden de raadsheren te Thorn bijeen te komen om over het vonnis te beraadslagen, waarna de sententie eveneens te Thorn werd uitgesproken. In de praktijk werd vanaf 1766 van de “Lokalzusammenkunft” der rechters afgezien en verliep de oordeelsvorming der rechters schriftelijk. Aanvankelijk gold als regel, dat het dossier eerst werd toegezonden aan een rapporteur en vervolgens met diens conceptvonnis langs alle raadsheren passeerde, waarna de president de definitieve sententie bepaalde.

In de praktijk werd kennelijk een ander systeem gevolgd, waarbij de akten slechts zolang onder de rechters circuleerden, totdat een meerderheidsopvatting was bereikt. Dit leidde ertoe, dat in sommige gevallen niet alle rechters bij de besluitvorming werden betrokken. Deze werkwijze gaf in 1769 aanleiding tot klachten in de arrestprocedure van Pönsgen tegen Vorsterman, waarbij procespartijen de geldigheid van de sententie aanvochten, door erop te wijzen dat de raadsheer Stercken buiten de schriftelijke besluitvorming was gehouden.

Om dergelijke klachten te voorkomen, werd het reglement in 1770 aan de bestaande praktijk aangepast.⁵⁷

---

⁵³ In de appelprocedure van pastoor Hollen te Wessem tegen de gemeente Grathem intervenueerde het Hof van Appel ten einde de gemeente Grathem te dwingen afschrift te verstrekken van akten die gediend hadden in de procedure Var en de Beer (RAL, Archieven Thorn (01.187B), inv.nr. 2048, fol. 186, 222 en 283; in de appelprocedure van de weduwe Clerx tegen Conrad Hulskens c.s. schakelde de weduwe Clerx het Hof van Appel in, ten einde secretaris Coomans van het hoofdrecht Thorn te dwingen tot afgifte van de akten van eerste instantie (*ibidem*, fol. 207, 209, 212, 215, 217, 218, 229)

⁵⁴ Decretum: Die bey hiesigen appellationsrath ahn seithen wittiben Gijsberti Soenen appellante wider Joannem Engels appellaet praesentirte redenen van beswaernisse, warden letztgemelten zu dem ende communiciert, das da wider mit seine expection inner 14. tagen zeit *sub poena prae- et conclusionis in causa* einkommen solle. Thorn hac 2da maii 1738. 28 junii 1738, Engels contra Soenen: exhibirt antwoordth *cum conclusione in causa et annexis*

⁵⁵ 13 septembris 1738, wittib Soenen contra Engels: übergibt persisteringhe *loco replica petitque prout in ibi*,

⁵⁶ prima decembris 1738, Johan Engels contra Soenen: exhibirt *humillimam duplicam cum intenta conclusione in causa*.

⁵⁷ Zie hiervóór blz. 219.

“Landesfürstliche Vorsorge” en Kabinetsjustitie

De abdis Francisca-Christina van Paltz-Sulzbach vertoonde van tijd tot tijd de neiging persoonlijk in te grijpen in procedures die bij het Hof van Appel aanhangig waren. Dit leidde tot een aantal conflicten met achtereenvolgende presidenten van het Hof van Appel.

Op 24 april 1767 gaf de abdis aan president Von Ritz opdracht, in het hoger beroep dat door François Gillet tegen de weduwe Jenne van de Venne was aangespannen, de appellant wegens zijn armoede gratis te admitteren en van heffing der sportulen en andere “gebuhnrissen” af te zien. Von Ritz zag hierin aanleiding om zijn functie als voorzitter van het Hof van Appel neer te leggen. In een brief, gedateerd 18 mei 1767, liet hij de abdis weten, dat hij tot de overtuiging was geraakt, dat het vanwege de grote afstand tussen zijn woonplaats Etgendorf (nabij Bedburg in het hertogdom Gulik) en Thorn voor hem bezwaarlijk en voor de Thornse justitiabelen nadelig was, als hij zijn functie nog langer zou uitoefenen. Aangezien zijn echtgenote bovendien kort tevoren was overleden, verzocht hij de abdis zijn functie te mogen neerleggen. Tevens verzocht hij haar een van zijn mederaden aan te wijzen, aan wie hij het dossier in zake François Gillet tegen Jenne van de Venne zou kunnen overdragen. De abdis accepteerde, zonder hem voor zijn diensten te bedanken, zijn resignatie in een zeer korte, op 26 mei 1767 gedateerde brief, waarin zij te kennen gaf met spoed een nieuwe voorzitter te zullen benoemen “damit die gerechtigkeit nicht aufgehalten, sondern zum beständigen wohl meiner unterthanen schleunig administrirret werden möge” en tevens de raadsheer Stercken aanwees om het dossier Gillet verder af te handelen.⁵⁸ De aldus ontstane vacature werd in augustus 1767 vervuld door benoeming van baron van Beusdael tot voorzitter van het Hof van Appel.⁵⁹

---

⁵⁸ RAL, Archieven Thorn (01.187C), inv.nr. 18883, brieven d.d. 24 april; 18 mei en 26 mei 1767.

⁵⁹ Vrijheer Johan Frans van Eyss genandt Beusdael, Guliks-Bergse Geheimraad en ambtman van Aldenhoven, president 1767-1791, woonachtig op slot Zweibrücken (thans gemeente Übach-Palenberg, Kreis Aachen), benoemd 4 augustus 1767, overleden 1786. Verzoekschrift gepresenteerd 1 augustus 1767, RAL, Archieven Thorn (01.187C), inv.nr. 18883; op 5 september 1767 berichtte de hertog van Gulik aan de abdis gaarne toestemming te geven aan baron van Beusdael om naast zijn bestaande functies die van president van de Thornse appelraad te vervullen, ibidem; op 12 november 1767 maakte de abdis Francisca Christina van Pfaltz-Sulzbach zijn benoeming openbaar bekend. RAL, Archieven Thorn (01.187C), inv.nr. 18837. De familie Eys van Beusdael behoorde in de zeventiende en achttiende eeuw tot het Akense patriciaat. Zowel de vader van Johan Franz, Wilhelm Adolf, als zijn jongere broer Karel Kasper vervulden er functies als schepen en burgemeester. Zie: L. von Coels von der Brügggen, Die Schöffen des königlichen Stuhls von Aachen von den frühesten Zeit bis zur endgültigen Aufhebung der reichsstädtische Verfassung 1798, in: Zeitschrift des Aachener Geschichtsvereins 50(1928) S. 1-596, a.a.O. S. 408-411; S. 485-486.

Ook met de nieuwe president, baron van Beusdael, kwam het tot een confrontatie: in 1769 naar aanleiding van de arrestprocedure van Pönsgen tegen Vorsterman; en in 1776 naar aanleiding van het appel van Willem Hendriks tegen Evert Verbeeck.

Op 17 juni 1769 liet de abdis aan baron van Beusdael weten, dat de heren Pönsgen en Vorsterman uit Venlo, die in een arrestprocedure voor het Hof van Appel te Thorn waren verwickeld, zich bij haar erover beklaagd hadden, dat in strijd met het reglement van 9 december 1766, na de inrotulatie der procesakten, het dossier niet langs alle raadsheren had gecirculeerd, alvorens vonnis was geweest.⁶⁰ Volgens klagers zou ook in andere opzichten “*gegen die klahre rechte eingegangen sein*”. Deze klacht gaf haar aanleiding aan de rechter-commissaris Sijben⁶¹ bevel te geven “*in sachen still zu stehen*”. Van de voorzitter van het Hof van Appel verlangde zij een omstandig bericht over deze affaire, alvorens nadere maatregelen te nemen. Omdat zij wegens dergelijke aangelegenheden geen problemen met naburige vorsten wilde krijgen, en al evenmin aanleiding wilde geven tot klachten bij hogere rijksgerechten, verklaarde zij voornemens te zijn ter zake “*ernsthafte Weisung zu geben*.” Kennelijk was zij bevreesd, dat klachten over rechtsweigeren zouden kunnen leiden tot interventie van naburige mogendheden, of van het Heilige Roomse Rijk, bijvoorbeeld in de vorm van een visitatie.⁶²

Op 11 juli liet zij aan raadsheer Sijben weten, dat – hoewel zij inmiddels op 4 juli de opgelegde “*temporaal Inhibition*” had opgeheven – procespartijen nieuwe bezwaren hadden ingediend wegens door het Hof van Appel begane procedurefouten. Zij gelastte hem derhalve zijn “*Gutachten*” dienaangaande aan president Van Beusdael mede te delen. Daarnaast diende hij een nieuwe conceptsententie op te stellen en deze – conform de in het reglement van 1766 vastgestelde regels – onder zijn mederaden te laten circuleren, opdat de zaak naar behoren “*per maiora*” besloten zou worden. Bovendien gaf zij te verstaan het wenselijk te achten, dat van rechterlijke zijde een voorstel tot minnelijke schikking zou worden gedaan en dat raadsheer Sijben “*des endts alle diensabmen vorschlägen, sonderlich aber die ohngewisheit des processualischer ausschlags und die kostbahrliche langwiedrichkeit dergleiche rechtsbandeln ihnen begreiflich machet*.” Deze

---

⁶⁰ RAL, Archieven Thorn (01.187B), inv.nr. 2048, fol. 43, sententie mei 1769

⁶¹ Johan Baptist Sijben was syndicus van de Staten van het Oostenrijks Overkwartier te Roermond (1746-1805); hij werd op 30 augustus 1749 benoemd tot Appellationsrath te Thorn. Voor zijn benoemingsbrief zie: A.M.J.A. Berkvens, Bronnen betreffende het Hof van Appel te Thorn, blz. 255.

⁶² Vrees voor rijkswisatie van de rechtspraak was in 1785 ook een argument vóór de invoering van een grondige hervorming van de schepenrechtspraak te Thorn. Zie: A.M.J.A. Berkvens, Het nieuwe Landrecht van Thorn, blz. 13.

aanwijzing van de abdis heeft inderdaad effect gesorteerd, aangezien op 28 december 1770 ter zake een akkoord werd bereikt.⁶³

Een derde incident deed zich voor toen zij op 22 januari 1776 baron Van Beusdael opdracht gaf in het hoger beroep van Wilm Hendriks tegen Evert Verbeeck aan appelland *restitutio in integrum* te verlenen in verband met het verlopen van een fatale termijn. De abdis deed dat door middel van een rescript, waarin zij enerzijds aanwijzingen gaf in het concrete geval, maar anderzijds tevens instructies gaf, hoe in toekomstige gevallen te handelen.⁶⁴ Haar instructies waren van dien aard, dat niet langer de president, maar de secretaris van het Hof van Appel de meeste invloed kreeg op de rechtspleging in hoger beroep.

Door inhoud en toonzetting van het rescript voelde de president zich ernstig gegriefd. Hij verweerde zich in een uitvoerig verweerschrift, gedateerd 6 maart 1776. In dit door raadsheer Sijben opgestelde document betoogde de president, dat de abdis door zonder wederhoor in te stemmen met het verzoekschrift van Wilm Hendriks de positie van het Hof van Appel had aangetast, terwijl de landsvrouw volgens het geleerde recht⁶⁵ er juist alles aan gelegen zou moeten zijn om de positie van het Hof van Appel als “*superieur dicasterium*” te beschermen. Hij achtte het dan ook onbegrijpelijk, dat zij hem opdroeg het uitgevaardigde decreet van desertverklaring te rechtvaardigen. Die desertverklaring vond zijn rechtvaardiging in de omstandigheid, dat appelland niet had voldaan aan de eisen betreffende het tijdig dienen van grieven, zoals neergelegd in het reglement van 1723, zonder dat er sprake was van de eveneens in dat reglement opgesomde wettelijke reden voor het verlenen van uitstel. De secretaris van het Hof van Appel, Frische, had desondanks uitstel verleend. Hiertegen was door de geappelleerde, Evert Verbeeck, bezwaar aangetekend. Dit bezwaar was vervolgens door het Hof van Appel -- conform het advies van de raadsheer commissaris Sijben -- toegewezen, waarna het appel voor desert was verklaard.

In strijd met de stijl van het hof, was het bezwaarschrift van Evert Verbeeck niet door secretaris Frische in bijlage toegevoegd aan het door hem namens zijn zwager Wilm Hendriks opgestelde verzoekschrift. Indien dit wel het geval geweest zou zijn, dan zou de abdis een juister beeld van de toedracht hebben gehad en diens verzoek hebben afgewezen.

Vervolgens richtte de verontwaardiging van president Van Beusdael zich op de persoon van secretaris Frische, die hij ervan beschuldigde ten gunste van zijn zwager Wilm Hendriks het geheim van de raadkamer te hebben geschonden. Zijns inziens

⁶³ RAL, Archieven Thorn (01.187B), inv. nr. 2048, fol. 54v

⁶⁴ Rescript en reglement van 22 januari 1776, zie hiervoor blz. 220.

⁶⁵ C 12,1,8: *Ius senatorum et auctoritatem eius ordinis, in quo nos quoque ipsos numeramus, necesse est ab omni iniuria defendere.*

had secretaris Frische zich bovendien tegenover de decanes, de prinses von Salm-Salm⁶⁶, beledigend uitgelaten over zowel de president, als over raadsheer Sijben, door hen te beschuldigen van het indienen van bovenmatige declaraties. De abdis diende de secretaris daarover te berispen. Zijns inziens zou de hele affaire zich überhaupt niet hebben voorgedaan, indien niet secretaris Frische de *secreta collegii* te grabbel zou hebben gegoooid, ten einde zijn zwager te bevoordelen.

De reactie van president Van Beusdael viel bij de abdis niet in goede aard. Zij deelde hem bij brief van 16 maart 1776 mede, dat zij diens “auf disrespectueuse art ingerichtete mit vielen unanständigen terminis angefüllten bericht” “mit Empfindung” had gelezen. De president diende zich voor het toekomende van het schrijven van brieven in een dergelijke toonzetting te onthouden. Indien hij dat niet zou doen, dan zou hij “daraus kein antwort zu gewärtigen <haben>.” Vervolgens liet zij hem weten, niet door de argumenten van raadsheer Sijben te zijn overtuigd. Naar haar mening mocht Wilm Hendriks erop vertrouwen, dat het tweede uitstel rechtmatig door secretaris Frische was verleend, en diende het Hof van Appel hem het gevraagde mandaat van appel, of tenminste *restitutio in integrum* te verlenen. Mochten president van Beusdael en raadsheer Sijben in hun verzet blijven volharden, dan zou zij

“diese sache eure cognition gäntzlich entziehen, die plenarios processus ex cabinetto unmittelbar erkennen, undt zur instruierung so wohl als entscheidung darüber ... mit euer undt des raths Sijben ausschließung, ein oder zwei andere unpartheiische appellations rätthe committeren, als worzu wir in fall eure fortdauerenden ungehorsambt uns gemachtiget sehen dürfen.”

Dit wil zeggen, dat zij voornemens was in dat geval bij wege van kabinetsjustitie⁶⁷ het gevraagde mandaat van appel te verlenen en zelf de rechters aan te wijzen, die voor de verdere afdoening van het proces moesten zorg dragen. Een terechtwijzing, waarvan de slotzin “Euch übrigen in gnaden gewogen...” de scherpte nauwelijks zal hebben verzacht.⁶⁸ President Van Beusdael heeft zich uiteindelijk in de aanwijzing van de abdis geschikt en aan Willem Hendriks is het gevraagde mandaat van appel verleend. Het heeft de appellant overigens niet gebaat, want in januari 1777 werd hij definitief in het ongelijk gesteld.⁶⁹ Ook voor secretaris Frische pakte deze affaire uiteindelijk niet

---

⁶⁶ Gabriëla Maria Christina Ludovica von Salm Salm, decanes 1771-1794 (A. Flament, Archieven van het Hoogadellijk Kapittel Thorn, dl. II, blz. 821)

⁶⁷ Kabinetsjustitz: afdoening van een rechtszaak door rechtstreeks ingrijpen in de rechtsgang in een concreet geval door de landsheer (of in dit geval landsvrouw), als uitdrukking van diens machtsvolkomenheid; zie: HRG bd. 2, kol. 515-518 (W. Ogris)

⁶⁸ RAL, Archieven Thorn (01.187C), inv.nr. 18883, brief d.d. 18 maart 1776

⁶⁹ RAL, Archieven Thorn (01.187b), inv.nr. 2048, fol. 63v, 64, 68

goed uit. Nadat de abdis Francisca Christina van Pfalz-Sulzbach op 17 juli 1776⁷⁰ was overleden, benoemde de nieuwe abdis Maria Cunegonda van Saksen-Teschen in 1778 J.A. Rotscheidt in zijn plaats tot secretaris.

Het persoonlijke ingrijpen van de vorstin-abdis in de rechtsgang verklaart, waarom in de *landsconventie* die in oktober 1776 werd gesloten tussen de landstanden van Thorn en de nieuwe abdis Maria Cunegonda van Saksen een bepaling werd opgenomen, waarin werd bepaald, dat de vorstin-abdis geen inbreuk zou mogen maken op de ordinair rechtsgang en waarbij kabinetsjustitie nadrukkelijk werd verboden.⁷¹ Dit neemt echter niet weg, dat het gezag van het Hof van Appel door bovengenoemde affaires was aangetast. Dit blijkt niet alleen uit een aantal gevallen waarin leden van het Hof van Appel werden gewraakt,⁷² maar ook uit het toenemen van het aantal gevallen, waarin justitiabelen zich niet konden verenigen met beslissingen van het Hof van Appel en daarvan revisie verzochten bij de abdis⁷³, danwel hoger beroep aantekenden bij het Rijkskamergerecht of de Rijkshofraad.⁷⁴ Het behoeft dan ook weinig verwondering te wekken, dat in het kader van de gerechtelijke hervorming te Thorn in de periode 1781-1790 ook de positie van het Hof van Appel ter discussie stond.

⁷⁰ U. Küppers-Braun, *Frauen des hohen Adels im kaiserlich-freiweltlichen Damenstift Essen*, S. 174

⁷¹ A.M.J.A. Berkvens, *Het nieuwe landrecht van Thorn*, blz. 19; zie ook: A.M.J.A. Berkvens, *Het concept van de "Nieuwe landrechten van het hooggrafelijk stift en vorstendom Thorn*, in: *Verslagen en Mededelingen van de Stichting tot uitgaaf van de bronnen van het Oud-Vaderlandse Recht*, nieuwe reeks dl. 9 ((1997), blz. 39-96, t.ap. blz. 44, art. 5: "conformelijck aen het decreet van den Opper Rijkx Hofraedt ... belooft de prinsesse abdisse, dat zij ... geene zaeken tot particuliere cabinetscommissiën evoceren zal."

⁷² Een geval van wraking deed zich in 1778 voor in de appelprocedure die door de advocaat Van Haelen was aangespannen tegen de hoogste rechterlijke officier te Thorn, raad en mejer De Borman. In deze procedure beschuldigde Van Haelen De Borman van misbruik van bevoegdheden en het onrechtmatig uitoefenen van dwang. Toen het Hof van Appel de zienswijze van Van Haelen leek te delen, beschuldigde De Borman president van Beusdael van partijdigheid. Op bevel van de abdis Maria Cunegonda van Saksen diende De Borman zijn verdachtmakingen jegens van Beusdael in te trekken en zijn excuses aan te bieden (RAL, Archieven Thorn (01.187B), inv.nr. 2048, gerechtsprotocol, fol. 72, 76-77, 85-86, 89); een tweede geval van wraking deed zich voor in de procedure van de voormalige secretaris van het Hof van Appel, Frische, tegen ridder De Brialmont. Toen Frische in deze zaak ten tweede male appel wilde aantekenen bij de Rijkshofraad tegen een tussenvonnis, werd zijn verzoek tot inzage van de ter griffie berustende akten geweigerd, waarna Frische tegen dit decreet van het Hof van Appel bezwaar aantekende bij de abdis. Zijns inziens was het decreet van rechtswege nietig en hij beschuldigde de raadsheren Sijben, de Limpens en Stercken van vooringenomenheid. Toen hij daarnaast ook nog een revisieverzoek indiende, was de maat voor de abdis kennelijk vol. Zij ontzegde hem bij decreet de gevraagde suspectatie en revisie en verbood hem terzake nog nadere requesten tot haar te richten, waarna Frische op 12 februari 1788 een klacht neerlegde bij het Rijkskamergerecht (RAL, Archieven Thorn (01.187B), inv. nr. 2048, gerechtsprotocol, fol. 252, 256, 257, 259, 260, 269).

⁷³ Zie hierna blz. 234.

⁷⁴ Zie hierna blz. 236.

Het Hof van Appel en de gerechtelijke hervorming te Thorn 1781-1791

In 1781 presenteerde de raad en meyer De Borman op de Landdag van Thorn namens de vorstin-abdis Maria Cunegonda van Saksen voorstellen om te komen tot een grondige gerechtelijke hervorming. Haar plannen hadden betrekking op het vervaardigen van een codificatie van het landrecht, alsmede de hervorming van de rechtpraak in eerste instantie en in hoger beroep.⁷⁵ Over deze voorstellen was reeds tevoren met het Hooggrafelijk Kapittel overeenstemming bereikt.⁷⁶

De noodzaak tot hervorming van het Hof van Appel werd als volgt voorgesteld:

“Endlich verdienet die gegenwärtige verfassung des Appellations-gerichts allerdings rucksicht, welche dem lande schädlich, und vor den armen unterthan ausserst druckend ist.

Die grosse entfernung deren appellations räthen sowohl von hier, als unter sich selbst muss allerdings die verlängerung deren processen und viele kostspielige bottengänge verursachen, und unter dem deckmantel dieser ausserordentlichen auslagen sind seit geraumer zeit die des fallige kosten und sportulen auf eine fast ungläubliche höhe angewachsen.

Diesem den unterthan recht zu grunde richtenden und aussaugenden übel abzuhelfen durfte kein anderes mittel übrig bleiben, als dass nach errichtung der neuen und verbesserten appellations ordnung die mitglieder des dermahligen appellations-gerichts entlassen und dagegen zu Lüttig, statt des presidenten ein direktor und noch zwey Räthe ernennet würden.”

De Thornse Landstanden ontvingen de voorstellen ten aanzien van de voorgenomen hervorming van het Hof van Appel “mit grootsten danck”. Ten aanzien van de voorgenomen vervanging van de vijf zittende leden van het Hof van Appel door een directeur en twee commissarissen, werd het “Haere Koninglijcke Hoogheyt tot hoogstderselven dispositie overgelaeten, deese veraenderinghe naar welgevallen te maecken”.⁷⁷

---

⁷⁵ A.M.J.A. Berkvens, *Het Nieuwe Landrecht van Thorn*, blz. 7-10

⁷⁶ RAL, Archieven Thorn (01.187C), inv.nr. 18880, Remarques du tres illustre chapitre de Thorn sur le pro-memoria de monsieur le baron de Duminique en date du 16. aoust 1780. Ten aanzien van het Hof van Appel merkte het kapittel op: “Il n’est que trop connu combien le Conseil d’Appel excède dans les sportules. Cet objet exige un reglement détaillé pour obvier aux abus. Un changement total dans ce conseil ne seroit pas moins à desirer, si on fait attention au nombre des plaintes, qui se forment contre ce tribunal. L’eloignement des membres de ce conseil et particulièrement du president est tres onereux aux parties; il seroit convenable, si le chef de ce conseil pourroit etre dans la proximité pour acclereler l’administration de la justice.”

⁷⁷ RAL, Abdissenarchieff Thorn, archeion nr. II 2047, protocol Landstanden van Thorn, 1734-1793, landdag 27 september 1781, en contianatie 2 oktober 1781.

Na de aldus verkregen instemming van de Landstanden, belastte de abdis de te Roermond woonachtige Thornse raad-fiscaal Ramaeckers met het vervaardigen van een nieuw reglement voor het Hof van Appel met bijbehorend taxreglement, alsmede met de vervaardiging van een revisiereglement, eveneens met bijbehorend taxreglement. Blijkens de hem daarbij toegezonden *instruction secrète*, diende hij bij het vervaardigen van het revisiereglement uit te gaan van de overeenkomstige regelingen in het prinsbisdom Luik. Het verdiende echter aanbeveling deze procedure zodanig kostbaar te maken “pourqu'on n'y puisse pas se recourir souvant”. Ten aanzien van de appeltarieven diende hij slechts te streven naar een compleet overzicht: het lag echter niet in de bedoeling van de abdis de tarieven te verlagen.⁷⁸

De voorgenomen hervormingen noopten ook de president en de raadsheren van het Hof van Appel tot enige zelfreflexie in de vorm van een *Untertänigstes Pro Memoriae*, waarin zij aanbevelingen deden “zur verbesserung des gerichtlichen processus, auch soulagirung deren parthien”.⁷⁹ Hun aanbevelingen richtten zich deels op beperking van de invloed van de secretaris op de dagelijkse gang van zaken binnen het Hof van Appel. Zo pleitten zij – zonder dit met zoveel woorden te zeggen – voor de intrekking van de aanvullende instructies van 1770 en van 1776, die aan de secretaris de bevoegdheid gaven zelf allerlei beschikkingen af te geven. De secretaris diende zich te beperken tot het in ontvangst nemen van schrifturen en memorialen en het aan president en raden over te laten dienaangaande besluiten te nemen, welke de secretaris vervolgens in het net zou expediëren aan partijen. Verzoeken om uitstel zouden voortaan de eerste en tweede maal stilzwijgend worden verleend. Ten aanzien van alle overige verzoekschriften moest de secretaris de beslissing overlaten aan de president. Daarnaast deden zij ook aanbevelingen om het verloop van de procedure te bespoedigen. Zij stelden voor eenvoudige appenzaken door de president met één raadsheer te laten behandelen. Indien er in een nog lopende procedure in eerste instantie tegen een interlocutoir vonnis beroep werd aangetekend, dan moest de president daarover de vota van twee raadsheren inwinnen. Indien er sprake was van klachten wegens rechtsweigering, desertief of indevolutief vonnis⁸⁰, dan diende de president alle raadsheren achtereenvolgens te raadplegen (volgens het model van de instructie van 1766). De vierde raadsheer hoefde echter niet meer geraadpleegd te en worden, wanneer de eerste drie reeds instemmig waren. Indien klager na de dupliek *venia triplicandi* wenste te verzoeken, diende hij zijn triplicat daarbij te voegen, waarna de president in samenspraak met een der raadsheren daarop zou beschikken. Buiten de in

⁷⁸ RAL, Archieven Thorn (01.187C), inv.nr. 18878, *instruction secrète* (ongedateerd, oktober 1781)

⁷⁹ RAL, Archieven Thorn (01.187C), inv.nr. 18878

⁸⁰ Desertief vonnis: uitspraak van het Hof van Appel waarbij het aangetekende appel desert verklaard wordt; indevolutief vonnis: uitspraak van het Hof van Appel zonder schorsende werking

het reglement van 1723 genoemde geschriften mocht de secretaris geen akten in ontvangst nemen, met uitzondering van eventuele *responsa juris*, aangezien dergelijke schrifturen alleen kostenverhogend werkten. Ten aanzien van hun honorarium pleitten president en raden ervoor “das billigmäßige zu designieren”, waarbij de president het dubbele zou genieten van wat een raadsheer als referent toekwam. Tenslotte gaven zij in overweging, of het niet aanbeveling verdiende dat de abdis hen “mit einer jährlichen besoldung aus höchstdero Thornischen financium begnädigen würde.”

In de periode 1781-1786 werd met dit dossier verder geen vooruitgang geboekt. Pas nadat op 10 december 1785 de schepenrechtspraak te Thorn was afgeschaft en in de persoon van Jacob Norbert van der Schoor een nieuwe hofraad en “Oberamtman” was benoemd, achtte de vorstin-abdis het in augustus 1786 raadzaam de hervorming van het Hof van Appel opnieuw ter hand te nemen. Zij onthief de raad-fiscaal Ramaeckers van de hem in oktober 1781 verleende opdracht tot het ontwerpen van nieuwe regelingen voor appel en revisie, en belastte hofraad Van der Schoor met deze taak. Bij het opstellen van de nieuwe verordeningen diende hij zich te richten “nach der neuen kaiserlichen gerichtordnung” – vermoedelijk de Josephinische Gerichtsordnung van 1781 –; terwijl hij bij het opstellen van de bijhorende tax-reglementen de tarieven van (Pruisisch) Opper-Gelre als uitgangspunt diende te nemen.⁸¹

Van der Schoor boekte aanvankelijk enige vorderingen. In januari 1787 kon hij aan de vorstin-abdis berichten, dat hij in Aken geschikte kandidaten had gevonden voor de functie van Appellationsrath-Director en Appellationsrath-Commissarii, die in plaats zouden moeten komen van de president en raadsheren van het Hof van Appel.⁸² Toen hij echter in de zomer van 1787 nog niet met zijn taak gereed was, werd vanuit de kanselarij van de vorstin-abdis opnieuw druk uitgeoefend, om de hervorming van het Hof van Appel met voortvarendheid ter hand te nemen.

In een uitvoerige nota werd de noodzaak tot hervorming opnieuw bepleit. De anonieme auteur van de nota riep in herinnering, dat reeds tijdens de regering van de vorstin-abdis Fransisca Christina van Pfaltz-Sulzbach er bijna geen postdag voorbij ging, zonder dat geklaagd werd “über die große und den unterthanen äußerst druckende kosten und endlich über parteiligkeiten”. Voor deze klachten was men tot aan het begin van de regering van de huidige vorstin-abdis doof gebleven, toen men

---

⁸¹ RAL, Archieven Thorn (01.187C), inv.nr. 18878, rescript van 30 augustus 1786; *ibidem* rescript van gelijke datum aan de raad-fiscaal Ramaeckers te Roermond

⁸² RAL, Archieven Thorn (01.187C), inv.nr. 18878, rescript van Maria Cunegonda van Saksen aan de oberamtman van der Schoor d.d. 24 januari 1787

zich op middelen tot hervorming van de rechtspraak ging bezinnen. In 1784 was men te dien aanzien reeds tot de conclusie gekomen, dat men niet alleen een nieuw appelreglement zou moeten concipiëren, maar tevens dat alle zittende leden van het Hof van Appel vervangen moesten worden. Aanvankelijk had men gemeend vervangende raadsheren te moeten werven te Luik of te Roermond. Bij nader inzien had men besloten daarvan af te zien, omdat de Luikse rechtsgeleerden het Nederlands niet machtig waren, terwijl aanstelling van Roermondse rechtsgeleerden het risico met zich zou kunnen brengen, dat hierdoor de oude Gelderse aanspraken op soevereiniteit over Thorn konden herleven.⁸³ Om die reden had men overambtman Van der Schoor opdracht gegeven in Aken naar geschikte kandidaten om te zien. Nu Van der Schoor op 10 januari 1787 had laten weten, dat hij drie Akense rechtsgeleerden – Corneli, Schwartzenberg en Schieffers – daartoe bereid gevonden had, kwam het er vervolgens op aan, een aannemelijke reden te bedenken, om de zittende leden van het Hof van Appel hun congé te geven. De afkondiging van het nieuwe appelreglement kon daarvoor een goed moment zijn. Om die reden diende Van der Schoor te worden gemaand dit reglement, alsmede het bijbehorende taxreglement zo spoedig mogelijk te concipiëren. Daarnaast diende te worden voorkomen, dat de zittende raadsheren de overdracht van lopende zaken aan het nieuwe college zouden kunnen frustreren. Het verdiende aanbeveling, dat de secretaris van het Hof van Appel, Rotscheidt, een inventaris zou opstellen van alle lopende zaken. Hij diende daarbij te specificeren welke dossiers onder hem berusten, en welke onder de raadsheren circuleerden. Om te voorkomen, dat men een beroep zou moeten doen op de medewerking van vreemde mogendheden om laatstgenoemde dossiers wederom in bezit te krijgen, verdiende het aanbeveling de raadsheren hun aandeel in de sportulen te betalen, wanneer zij de stukken hadden ingeleverd.⁸⁴

Deze nota had tot gevolg dat bij rescript van 23 oktober 1787 Van der Schoor opdracht kreeg, de drie Akense rechtsgeleerden te verzoeken een officiële sollicitatie in te dienen, tevens zou hij binnen veertien dagen het ontwerp van het nieuwe

---

⁸³ Het kapittel van Thorn had reeds in 1780 erop gewezen, dat het onwenselijk zou zijn een raadsheer van het Hof te Roermond tot voorzitter te benoemen: “Les actes sans nombre nous ont transmis des tableaux des vexations que les sujets ont essuies à la fin du dernier siècle par le Conseil de Ruremonde, lequel soutenant que Thorn faisoit partie de la Gueldre et veulent s’attribuer la jurisdiction par voye de fait, a souvent agi par saisie des personnes et des biens; il falloit toute la fermeté de la princesse abbesse Eleonora de Löwenstein et du Chapitre pour s’opposer à ces violences, comme il est à voir par les imprimés intitulés *Jura immedietas* et un autre *Vindiciae Consilarii Thorensis*. De sorte que la prudence semble exiger, qu’on évite jusqu’à l’ombre de ce qui pourroit donner occasion du nouveau à une contestation de cette nature”. Over de achtergronden van genoemde drukwerken zie: A.M.J.A. Berkvens, De kanunnik Joannes Stuben, blz. 200-210.

⁸⁴ RAL, Archieven Thorn (01.187C), inv. nr. 18880, Note

appelreglement en van het nieuwe taxreglement moeten indienen.⁸⁵ Bij rescript van gelijke datum kreeg secretaris Rotscheidt opdracht een inventaris van lopende zaken te vervaardigen.⁸⁶

Op 7 november 1787 berichtte Van der Schoor dat hij gereed was met het vervaardigen van een nieuw taxreglement voor het Hof van Appel.⁸⁷ Tevens liet hij weten, dat het zijns inziens niet noodzakelijk was ook een nieuw appelreglement te vervaardigen, aangezien in het van de Gelderse Land- en Stadsrechten afgeleide ontwerp Landrecht van Thorn, dat inmiddels vrijwel gereed was, reeds een regeling voor het hoger beroep naar Gelders-Overkwartierlijk model was opgenomen.⁸⁸ De hervorming van de appelprocedure werd daarmee afhankelijk gemaakt van de invoering van het nieuwe landrecht van Thorn en daarmee op de lange baan geschoven.⁸⁹ Hoewel het Nieuwe Landrecht van Thorn nimmer is ingevoerd, werden in 1791 de drie Akense rechtsgeleerden in het Hof van Appel benoemd: J.J. Corneli in de hoedanigheid van Appellationsrath-Director, en N.J. Schieffers en J.H. de Schwartzenberg als Appellationsraths-Commissarii.⁹⁰

Revisie

In het kader van de invoering van de nieuwe rechterlijke organisatie in Thorn werd op verzoek van de Landstanden van Thorn, ter voorkoming van rechtstreeks appel van vonnissen van het Hof van Appel op het Rijkskamergerecht of de Rijkshofraad, de mogelijkheid van revisie geïntroduceerd.⁹¹ Voordien bestonden er binnen het vorstendom Thorn geen mogelijkheden tot herziening van vonnissen van het Hof van Appel, zoals blijkt uit een verklaring van het Hooggrafelijk Kapittel uit 1771 en een mede daarop gebaseerd bezwaarschrift van de raad en meijer De Borman aan het Rijkskamergerecht.⁹²

---

⁸⁵ RAL, Archieven Thorn (01.187C), inv.nr. 18878, rescript van 23 oktober 1787

⁸⁶ RAL, Archieven Thorn (01.187C), inv.nr. 1880, rescript van 23 oktober 1787

⁸⁷ Voor de tekst zie A.M.J.A. Berkvens, Bronnen betreffende het Hof van Appel te Thorn, blz. 255-257.

⁸⁸ RAL, Archieven Thorn (01.187C), inv.nr. 18880, missive d.d. 7 november 1787

⁸⁹ Over het verdere verloop van de totstandkoming van het Nieuwe Landrecht van Thorn zie: A.M.J.A. Berkvens, Het Nieuwe Landrecht van Thorn, blz. 16-28.

⁹⁰ J.J. Corneli werd op 13 januari 1791 te Koblenz beëdigd (RAL, Archieven Thorn (01.187B), inv.nr. 935; hij wordt voor het eerst vermeld in het gerechtsprotocol 1790-1794 (RAL, Archieven Thorn (01.187B), inv.nr. 2049), fol. 26; N.J. Schieffers werd op 24 januari 1791 als appelraad beëdigd evenals J.H. von Schwartzenberg (RAL, Archieven Thorn (01.187B), inv.nr. 935).

⁹¹ Cfr. "Instruction secrète" voor de fiscaal Ramaeckers, oktober 1781 § 2 (RAL, Archieven Thorn (01.187C), inv.nr. 188788

⁹² RAL, Archieven Thorn (01.187B), inv.nr. 1627, Acta Capituli XIV, fol. 128; Archieven Thorn (01.187B), inv.nr. 2047, fol. 70: 1778 juli 31. Hr. Rath und Meyer De Borman contra Consilium Appellationis patriae Thorensis.

Van deze mogelijkheid werd in november 1785 voor het eerst gebruik gemaakt in de appelprocedure van de weduwe Bettinger tegen de schepenen van het hoofdgerecht Thorn. Toen de stoelbroeders door het Hof van Appel in het ongelijk waren gesteld, verzochten zij in een revisieprocedure te worden ontvangen; hetgeen door de vorstin-abdis op 27 december 1785 genadig werd toegestaan.⁹³

Omdat er op dat moment – ondanks de in 1781 aan de fiscaal Ramaeckers verstrekte opdracht – nog geen sprake was van een Thorns revisiereglement, richtte men zich naar de procedure, zoals die in het prinsbisschop Luik gebruikelijk was. Deze hield in, dat degene die zich bezwaard achtte door een arrest van de hoogste Luikse tribunalen, een verzoekschrift kon richten aan de soeverein. Deze verleende na consultatie van zijn Geheime Raad al dan niet toestemming. Daarna dienden partijen een lijst in van rechtsgeleerden, waarvan de prinsbisschop er een als revisor aanwees. Na ontvangst van het vonnis, werd dit door de rechters *a quo* uitgesproken en ten uitvoer gelegd.⁹⁴

In de casus van de weduwe Bettinger tegen de stoelbroeders van het hoofdgerecht Thorn maakt het gerechtsprotocol van het Hof van Appel melding van het verlenen van een mandaat van revisie, comparitie in verband met de inrotulatie en verzegeling der akten, alsmede van het opstellen van de redenen van revisie en de inrotulatie daarvan. Het dossier werd vervolgens toegezonden aan door de abdis aangewezen revisoren. Na terugontvangst van de stukken werd een dag betekend aan partijen. Op de dienende dag werd het dossier geopend en werd het revisievonnis door het Hof van Appel geprononceerd.⁹⁵

Dat revisie in de plaats kwam van appel op het Rijkskamergerecht blijkt in de appelprocedure van Jasper Moonen cum suis tegen de raad en meijer De Borman en – onieuw – Wilm Hendriks. Hoewel Wilm Hendriks, blijkens het gerechtsprotocol op 29 juli 1786 *viva voce* appel aantekende tegen het in deze zaak door het Hof van Appel gewezen vonnis, blijkt dit appel niet te zijn verheven. In plaats daarvan heeft de abdis hem ontvangen in een revisieprocedure, waarin op 3 mei 1787 uitspraak werd gedaan.⁹⁶

In de appelprocedure die in 1783 door de heer Daniels, voogd tot Linnich, werd aangespannen tegen Nicolaas van den Boel, was er na de gedane uitspraak van het Hof van Appel aanvankelijk ook sprake van appel “tot het hoogste *dicasterium* des H.R. Rijckx”, maar ook hier werd tenslotte de voorkeur gegeven aan revisie. Nadat het Hof van Appel bij vonnis had uitgesproken, dat de heer Daniels terecht had geappelleerd, appelleerde Nicolaas van den Boel *viva voce* en verzocht vervolgens revisie aan de

⁹³ RAL, Archieven Thorn (01.187B), inv.nr. 2048, fol. 203v, 207

⁹⁴ G. Hansotte, Les institutions politiques et judiciaires de la principauté de Liège aux temps modernes, Crédit Communal, Collection Histoire, série in-8°, n° 73, 1987, blz. 65, 68, 85

⁹⁵ RAL, Archieven Thorn (01, 187B), inv.nr. 2048, gerechtsprotocol, fol. 226v, 243, 246-247, 250, 251

⁹⁶ RAL, Archieven Thorn (01.187B), inv.nr. 2048, fol. 226v, 250.

abdis, waarna de appelakten werden geïnrotuleerd. Ondanks de verkregen toestemming en de inrotulatie van de akten, tekende hij vervolgens toch schriftelijk appel aan bij het Rijkskamergerecht, waarna het Thornse Hof van Appel de ingestelde revisie voor desert verklaarde. Toen vervolgens de voogd Daniels als “triumphant” de “gesuccumbeerde” van den Boel wilde uitwinnen, maakte laatstgenoemde bezwaar tegen het door het Hof van Appel verleende decreet van executie en vroeg en verkreeg alsnog toestemming voor het instellen van revisie, op voorwaarde dat hij tijdig de *cautionem revisorium* zou presteren. Blijkens het gerechtsprotocol heeft hij de gevraagde borgstelling voor de proceskosten inderdaad voldaan. Tevens wordt melding gemaakt van de *citatio ad inrotulandum actorum*, redenen van revisie en de inrotulatie der revisieakten. Nadat de akten van revisie waren terugontvangen werd een dag bepaald voor het openen en pronunciëren van het vonnis. Hoewel de revisoren wezen dat het vonnis van het Hof van Appel in stand diende te blijven, wenste de revidens van den Boel zich niet daarbij neer te leggen en tekende opnieuw appel aan.⁹⁷

Tenslotte was er sprake van partiële revisie in een procedure die door hofraad Frische was aangespannen tegen opnieuw de weduwe Bettinger in 1787. Aangezien de abdis niet in zijn verzoek wilde treden, stelde hij bij notariële akte appel in bij het Rijkskamergerecht.

Appel op Rijkskamergerecht en Rijkshofraad

Indien een der procespartijen zich door een uitspraak van het Hof van Appel bezwaard voelde, dan kon zij – conform het diploma van 1718 – daartegen in beroep gaan door hetzij *viva voce* appel aan te tekenen, hetzij bij notariële akte. Het aangetekende appel werd vervolgens door het Hof getoetst aan de criteria zoals neergelegd in de ordonnantie van 1723. Indien het aan de eisen voldeed werd door de abdis toestemming verleend voor het instellen van hoger beroep bij Rijkskamergerecht of Rijkshofraad.⁹⁸

---

⁹⁷ RAL, Archieven Thorn (01.187B), inv.nr. 2048, fol. 245: *Citatio ad inrotationem actorum in causa Nicolai van den Boel revidentis contra dominum vogtetum Daniels Linnichii revisum* (29 januari 1787); fol. 245v: *Nicolaas van den Boel qualitate qua revidens... exhibeert redenen van revisie met recapitulatie van zaeke* (12 februari 1787); fol. 250-251: *Urtheil in revisionssachen der Nicolaas van den Boel revidenten entgegen und wider dem voigt Daniels revisen*, uitgesproken 7 mei 1787 “in arce residentiali Thorensis”

⁹⁸ In 1785 verklaarde het Hof van Appel de bekende Thornse notaris Dodé niet-ontvankelijk in zijn appel tegen het hoofdgerecht van Thorn, wegens overschrijding van de fatale termijn voor het dienen van grieven. Toen Dodé vervolgens bij notariële akte appel aantekende tegen dit decreet, werd bij appointement zijn beroep tegen deze beslissing eveneens niet-ontvankelijk verklaard (RAL, Archieven

Rijkskamergericht

Zodra het appel voor het Rijkskamergericht was verheven werden door de kamerbode “compulsoriaalbrieven” betekend aan het Hof van Appel, dat vervolgens – conform §61 en §62 van het Jüngste Reichsabschied – last gaf tot inventarisatie en verzegeling van de procesakten en opzending naar Wetzlar.⁹⁹ Het Hof ging hiertoe niet over, alvorens de proceskosten waren voldaan. Ten overstaan van het Hof werd de procedure ten behoeve van de taxatie van de proceskosten afgehandeld.

Op een totaal van 72 procedures die tussen 1723 en 1794 door het Thornse Hof van Appel werden behandeld, was er blijkens de rechterlijke protocollen in veertien procedures sprake van hoger beroep op het Rijkskamergericht. Van die veertien gevallen dateren er elf van na 1780, dus uit de periode van de abdis Maria Cunegonda van Saksen.

In een aantal procedures is er enkel sprake van aantekening van appel, zonder dat van verheffing of doorzetting van het appel bij het Rijkskamergericht blijkt.¹⁰⁰ In een

---

Thorn (01.187B), fol. 196-197). Over notaris Dodé zie: M. Colson, Notaris Jan Mattijs Dodé, in: PSHAL 107-108(1971-1972), blz. 155-209.

⁹⁹ Nadat in de procedure van Pastoor Hollen tegen de Gemeente Grathem appel was aangetekend bij het Rijkskamergericht werden door Johan Leonard d’Amour, kamerbode uit Wetzlar compulsoriaalbrieven betekend aan het Hof van Appel, in verband met de afgifte van akten en actiaten ten behoeve van deze procedure (RAL, Archieven Thorn (01.187B), inv.nr. 2048, fol. 217); toen hier niet tijdig gehoor aangegeven werd, werden vervolgens *litterae compulsoriales ulteriores* betekend (*ibidem*, fol. 238). In de procedure van Baron de la Marck tot Baexem tegen pastoor Engels te Grathem werden door de kamerbode *citatio, inhibitio et compulsoriales nec non mandatum attentatorum revocatorium sine clausula* betekend (*ibidem*, fol. 185); omdat ook hier ondanks medewerking van het Hof van Appel het hoofdgericht in gebreke bleef bij het overleveren van de gevaagde akte, kwam het hier ook tot de betekening van *compulsoriales ulteriores*, waarna het Hof van Appel het hoofdgericht Thorn verplichtte op straffe van 25 goudguldens boete voor de vertaling en toezending van de procesakten aan het Rijkskamergericht zorg te dragen (*ibidem*, fol. 200, 203).

¹⁰⁰ Procedure van Jean François Gillet tegen de weduwe Maria van de Venne, 1768 (RAL, Archieven Thorn (01.187B), fol. 42). In de procedure van Wilm Hendrix tegen Evert Verbeek appelleerde Wilm Hendrix *viva voce* op het Rijkskamergericht, zonder dat het appel werd verheven of doorgezet (RAL, Archieven Thorn (01.187B), fol. 69r). In de procedure van Joannes Corbeij tegen de kinderen en erfgenamen van wijlen secretaris Driessen werd in 1783 per akte geappelleerd op het Rijkskamergericht. Van verheffing van het appel maakt het gerechtsprotocol echter geen melding (RAL, Archieven Thorn (01.187B), fol. 151); de procedure voor het Hof van Appel is gewoon verder vervolgd. Ook in de procedure van Martinus Meekels tegen het landgericht Thorn werd in 1785 per akte appel aangetekend bij het Rijkskamergericht, zonder dat het appel werd verheven of doorgezet (RAL, Archieven Thorn (01.187B), fol. 205). In de procedure van hofraad Frische tegen de weduwe Bettinger tekende de hofraad Frische bij het Rijkskamergericht appel aan tegen de weigering van de abdis, hem in een revisieprocedure te ontvangen. Ook hier was geen sprake van verheffing van het appel (RAL, Archieven Thorn (01.187B), fol. 269, 271); in de procedure van M.J. Soiron tegen F.E. Frische, zoon en erfgenaam van eerder gemelde hofraad Frische, werd door de geappelleerde eveneens appel aangetekend bij het Rijkskamergericht. Zijn overlijden op 23 juni 1790 maakte het hem echter onmogelijk het appel te verheffen en te vervolgen (RAL, Archieven Thorn (01.187B), fol. 12 e.v.)

aantal van deze gevallen blijkt het aantekenen van appel, de inleiding tot een revisieprocedure geweest te zijn.¹⁰¹ Naar het zich laat aanzien is slechts in vier gevallen het aangetekende appel verheven en doorgezet. Dat was het geval in de procedures van de weduwe Johan Simons tegen Willem Velderhoff c.s. (1752), van pastoor Hollen te Wessem tegen de gemeente van Grathem (1783), van advocaat Van Haelen tegen de raad en meijer De Borman (1780) en van Baron de la Marck tot Baexem tegen pastoor Engels te Grathem (1785).¹⁰²

Rijkshofraad

In één geval was er sprake van het aantekenen van appel van een vonnis van het Thornse Hof van Appel bij de Rijkshofraad. Ook deze procedure dateert uit de regeringsperiode van de abdis Maria Cunegonda van Saksen (1776-1794).

Het betreft de appelprocedure die in 1781 door de hofraad Frische was aangespannen tegen ridder De Brialmont. Nadat op verzoek van ridder De Brialmont het Hof van Appel had verklaard dat er sprake was van frivool appel, verklaarde Frische in 1782 zijn appel “*ad augustissimum*” door te zetten, waarna hij bij notariële akte appelleerde op de Rijkshofraad. Onduidelijk is, of hij zijn appel inderdaad heeft verheven en doorgezet. Vermoedelijk is dit echter niet het geval geweest, aangezien de behandeling van de zaak nadien voor het Hof van Appel te Thorn is voortgezet. Nadat in deze zaak door het Hof van Appel ten gunste van ridder de Brialmont uitspraak was gedaan, tekende hofraad Frische in 1785 opnieuw appel aan bij de Rijkshofraad en verzocht hij “*condignum conscriptionem actorum*”. Dit verzoek werd kennelijk niet zonder meer ingewilligd, waarna hofraad Frische verzocht beslag te mogen leggen op de ter griffie berustende akten in deze procedure. Aangezien het Hof van Appel niet bereid bleek executie van het vonnis in hoger beroep, hangende het appel op de Rijkshofraad op te schorten, trachtte hofraad Frische de raadsheren Sijben, de Limpens en Stercken

---

¹⁰¹ In de procedure van Jaspar Moonen c.s. tegen de raad en meijer De Borman en Wilm Hendrix appelleerde Wilm Hendriks in 1786 *viva voce* op het Rijkskamergerecht, maar werd vervolgens door de abdis in een revisieprocedure ontvangen (RAL, Archieven Thorn (01.187B), fol. 226v, 243); hetzelfde geschiedde in de procedure van heer Daniels, voogd tot Linnich tegen Nicolaas van den Boel zelfs twee maal (RAL, Archieven Thorn (01.187B), fol. 161,174, 240 e.v.); idem in de procedure van de weduwe Bettinger tegen de stoelbroeders van het Hoofdgerecht Thorn in 1785: het appel per akte van de schepen Johan Dinraths leidde eveneens tot een revisieprocedure in oktober 1785 (RAL, Archieven Thorn (01.187B), fol. 192 en 207)

¹⁰² Voor het verdere verloop van deze processen, zie: Martina Wiech, *Prozessakten des Hauptstaatsarchivs Düsseldorf im Rijksarchief Limburg in Maastricht*: weduwe Johan Simons tegen Willem Velderhoff, regest nr. 221; pastoor Hollen te Wessem tegen de gemeente van Grathem, regest nr. 97 en 98; advocaat van Haelen tegen de raad en meijer de Borman, regest nr. 83; Baron de la Marck tot Baexem tegen pastoor Engels te Grathem, regest nr. 134. In verband met de in aansluiting op de herinventarisatie voorgenomen digitalisering zijn de “Maastrichtse” RKG-akten momenteel niet raadpleegbaar.

te wraken. Tevens verzocht hij de abdis hem in een revisieprocedure te willen ontvangen. De daarop volgende weigering van de abdis vormde voor hofraad Frische reden, om zich met een klacht wegens rechtsweigering te wenden tot het Rijkskamergerecht.¹⁰³

Samenvatting

Het Hof van Appel te Thorn werd in 1718 opgericht als symbool van de sinds de Spaanse Successieoorlog definitief erkende status van Thorn als soeverein, rijksonmiddellijk vorstendom. Het hof bestond tot 1791 uit een president en vier raadsheren. Deze werden in 1791 vervangen door een directeur en twee commissarissen. De rechters in het Hof van Appel waren geen Thornse ingezetenen. Zij waren overwegend woonachtig in het hertogdom Gulik, de vrije rijksstad Aken en te Roermond.

De werkzaamheden van het Hof van Appel werden geregeld in het reglement van 1723, dat nadien in 1766, 1771 en 1777 nog werd aangevuld of gewijzigd.

In de tweede helft van de achttiende eeuw stuitte de *modus operandi* van het Hof van Appel in toenemende mate op weerstand bij de Thornse justitiabelen. Hun klachten betroffen o.a. onjuiste toepassing van het procesrecht, partijdigheid der rechters, traagheid der procedure en hoge proceskosten.

Ten dele waren deze klachten het inherente gevolg van de samenstelling en werkwijze van het Hof van Appel: aangezien de rechters niet te Thorn resideerden, waren met de samenkomst van het hof aanzienlijke kosten gemoeid. Ten gevolge van maatregelen die in 1766 en 1771 werden getroffen om deze kosten te drukken, werden de kosten van de “Lokalzusammenkunft” weliswaar gedrukt, maar daarvoor in plaats zag men een sterke toename van de correspondentie tussen de secretaris van het Hof van Appel en de elders verblijvende rechters.

Doordat de secretaris van het Hof van Appel steeds meer zelfstandig decreten begon te verlenen, ontstonden vanaf 1771 spanningen tussen de rechters enerzijds en hun secretaris anderzijds. In een aantal conflicten dat daaruit ontstond, koos de vorstin-abdis Francisca Christina van Pfalz-Sulzbach, naar aanleiding van klachten van partijen, telkens de zijde van de secretaris.

Haar opvolgster, de vorstin-abdis Maria Cunegonda van Saksen, nam wegens de reeds bij haar aantreden in 1776 geformuleerde klachten over de rechtspraak in eerste en tweede instantie, in 1780 het initiatief tot een grondige gerechtelijke hervorming. In het kader van deze hervorming dienden o.a. nieuwe reglementen voor het Hof van Appel te worden ontworpen. Deze reglementen zouden zowel het hoger beroep en de

---

¹⁰³ Zie hiervóór, blz. 236.

kosten daarvan, als de revisie van vonnissen van het Hof van Appel moeten regelen. Daarnaast wenste de vorstin-abdis de zittende rechters te ontslaan en een nieuw college te benoemen. Van deze nieuwe reglementen is uiteindelijk alleen het tax-reglement gereed gekomen. Desondanks werd vanaf 1785 aan justitiabelen de mogelijkheid geboden bij de vorstin-abdis revisie te verzoeken van vonnissen van het Hof van Appel. In 1791 werd het oude vijfhoofdige Hof van Appel door een nieuw driehoofdige Appelcollege vervangen.

De maatregelen van de vorstin-abdis Maria Cunegonda van Saksen hebben het tengevolge van de aanhoudende affaires geschokte vertrouwen in het Hof van Appel niet kunnen herstellen. Tijdens haar regeringsperiode was er niet alleen sprake van een grote toename van het aantal procedures voor het Hof van Appel, maar tevens van een zeer sterke toename van het aantal revisieverzoeken. Daarnaast wendden een toenemend aantal justitiabelen die zich gegriefd voelden door vonnissen van het Hof van Appel, zich rechtstreeks tot het Rijkskamergerecht en de Rijkshofraad.